

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

ene ontwikkelingsfase gevolgd wordt door de volgende. Afwijkingen van dit pad worden gezien als pathologisch. Deze theorie wordt ter discussie gesteld, omdat deze uitgaat van de veronderstelling dat ontwikkeling een lineair verloop kent. Nochtans strookt dit niet met empirische observaties. De psychische ontwikkeling verloopt juist erg discontinu. Wanneer men de psyche beschouwt als een niet-lineair systeem, valt deze geobserveerde discontinuïteit veel beter te begrijpen. In het tweede, meer toepassingsgerichte gedeelte, worden enerzijds enkele klinische toepassingen onderzocht ofwel verkend. Aan de hand van een casus wordt geïllustreerd hoe een beschadigd intern object kan gaan fungeren als vreemde attractor in de psyche en zo een versturende invloed kan hebben op de capaciteit voor het van elkaar onderscheiden van de interne en de externe realiteit. Verder wordt in de zesde paper verkend hoe de chaostheorie kan helpen begrijpen hoe het verhogen van de frequentie van sessies — een weinig begrepen fenomeen — een kwalitatieve verandering in het proces teweeg kan brengen. In een psychoanalytisch proces, dat gezien kan worden als een dynamisch systeem, zal de herhaling die ontstaat door het psychoanalytisch kader op zichzelf aanleiding geven tot evolutie, ongeacht de inhoud van bepaalde duidingen van de therapeut. Via een wiskundige formule wordt aangetoond dat het verhogen van de frequentie enerzijds leidt tot meer evolutie, maar anderzijds ook tot meer weerstand voor het proces. Voor elke individuele patiënt moet dus een optimale balans gevonden worden. In een laatste paper rond dit thema wordt een vernieuwende kijk geboden op tijd en ruimte binnen een psychoanalytisch proces. Door tijd en ruimte als niet-lineaire fenomenen te bekijken, gaan we op een andere manier therapie geven. Anderzijds wordt in de voorlaatste paper van het boek ingegaan op hoe de experimentele psychologie door gebruik

te maken van niet-lineaire onderzoeksmethoden meer aansluiting kan vinden bij een psychoanalytische visie op de psyche. Het boek leest met momenten behoorlijk technisch. Het vereist van de lezer het geduld om door abstracte concepten van de chaostheorie te ploeteren. Casusmateriaal vormt hierbij een aangename afwisseling. De originele en interessante inzichten die het boek biedt, maken dit ploeteren wel de moeite waard. In het eerste deel van het boek is de samenhang tussen de verschillende papers soms zoek. Elke paper lijkt wel een apart puzzelstukje van een nog niet zichtbaar geheel. Pas vanaf het tweede deel beginnen de puzzelstukjes in elkaar te vallen en kan men zien hoe elke paper een ander aspect belicht van het centrale thema van dit boek: de psyche als een niet-lineair systeem en het psychoanalytisch kader als model bij uitstek om deze psyche te onderzoeken. In die zin lijkt het lezen van dit boek een beetje op een psychoanalytisch proces. De therapeut moet aanvankelijk ook verdragen dat hij weinig samenhang vindt in wat de analyserend hem allemaal vertelt. Pas na verloop van tijd worden er patronen zichtbaar, waardoor associaties met elkaar verbonden worden.

Who's behind the couch?

Bespreking van

Robert Winer & Kerry L. Malawista (2017). *Who's behind the couch? — The heart and mind of the psychoanalyst*. London: Karnac. ISBN 9781782200727, 384 pp., € 35,90

MARTINE LAMBRECHTS

De kracht van het boek *Who's behind the couch?* schuilt hem in zijn eenvoud: Hoe denkt de psychoanalyticus over wat hij doet?

Robert Winer en Kerry Malawista verzamelden zeventien openhartige en ontwapenende gesprekken met psychoanalytici vanuit de hele wereld en met diverse theoretische oriëntaties. We krijgen een bevoorrechte inkijk in het voelen en denken van de psychoanalyticus: Welke levensweg heeft hen tot de keuze voor psychoanalyse gebracht? Hoe ervaren ze hun eigen analyse(s)? Hoe raakt het werk hen persoonlijk? Welke moeilijke situaties en dilemma's kwamen ze tegen? In dit boek is 'de theorie' ondergeschikt aan de intieme verhalen over het privilege én de pijn om psychoanalytisch werk te doen. Deze recensie kan niet meer zijn dan een bloemlezing van enkele aansprekende fragmenten. Als eerste auteur getuigt Stefano Bolognini over de gedeelde ervaring van een analytische kuur. Elke analyse is ook een zelfanalyse voor de psychoanalyticus, hij verandert immers ook door te luisteren. Het interpreteren van de overdrachtsrelatie beschouwt Bolognini als een basistaak, echter met mate. Tijdens de kuur ontwikkelen zich vaak relaties *buiten* de analyse die een equivalent zijn voor deze met de analyticus. Deze betrekkingen moeten kunnen groeien in een ruimte van niet-geïnterpreteerde ervaring. Ze bieden een soort continuïteit om ervaringen van binnen de analyse te gebruiken buiten de spreekkamer. Deze alternerende beweging tussen werken *in* en *met* de overdracht wordt gedeeld door bijna alle analytici, elk met hun eigen accenten.

Er wordt openlijk gesproken over de liefden aanzien van de analysanten, ervaren als noodzakelijk om te kunnen denken, dromen en voelen met de patiënt. Al wordt dit niet geïdealiseerd, patiënten kunnen immers sterke negatieve tegenoverdrachtgevoelens of hevige angst teweegbrengen. Zo vertelt Jane Kite hoe ze twee jaar lang een pistool van een patiënt in haar bureau bewaarde. Donald Moss moest een patiënt vragen om hem niet te slaan toen deze boven hem

stond met een aktetas. Een patiënt vroeg aan Bolognini: 'Doctor, what can an analyst do if the patient wants to kill him?', terwijl hij zijn geweer in elkaar stak tegenover hem. In het kortste interview van het boek vertelt David Tuckett hoe het installeren en vasthouden van het kader zo'n complexe zaak is. De analyticus wordt soms verleid om een transgressie te begaan. Zo herinnert Nancy McWilliams zich hoe ze vanuit een reddingsfantasie haar auto uitleende aan een patiënt (die hem vervolgens tegen een boom reed). Een analysant van Jane Kite wilde haar *boven* haar tarief betalen, en op het einde van z'n analyse stelde hij voor om het psychoanalytisch instituut een grote som te schenken. Donald Moss verlaagde zijn tarief voor een analysant met beperkte middelen. Toen deze uitgroeide tot een succesvolle zakenman, stelde hij aan Moss voor om het verschil te vergoeden. Na te rade te zijn gegaan bij de ethische commissie van zijn vereniging besliste hij om niet in te gaan op het aanbod. Het kunnen eindigen van een analyse wordt beschouwd als noodzakelijk. Een analyse laat zich vaak pas jaren na de beëindiging verstaan door een gerijpt begrip van zowel de psychoanalyticus (Claudio Eizirik) als van de analysant (Jay Greenberg). Psychoanalyse, de Joodse cultuur en migratie zijn nauw met elkaar verbonden; dit boek brengt enkele bijzondere getuigenissen over hoe het psychoanalytische werk gekleurd, zelfs gedomineerd wordt door de culturele context. Werner Bohleber vertelt hoe Joodse analytici in 1935 uit Duitsland vluchtten, terwijl de achtergebleven analytici ervoor kozen om samen te werken in een nieuw psychotherapeutisch instituut opgericht door het naziregime. Na de Tweede Wereldoorlog grepen de Duitse analytici, met de hulp van buitenlandse collega's, terug naar Freud. Het werd een vorm van orthodoxe freudiaanse psychoanalyse, waarvan de rigiditeit werd gevoed door het schuldgevoel ten aanzien van hun uitgewezen Joodse colle-

ga's. Pas de jonge analytici van eind jaren zeventig — twee, drie generaties later — konden het ontkennde en verdrongen verleden ter sprake brengen en in emoties omzetten. Vanuit Israël vertelt Ilany Kogan over haar werk met patiënten uit de tweede en derde generatie van Holocaustoverlevers. De kinderen identificeren zich vaak met de (onverteerde) agressie en schuldgevoelens van hun beschadigde ouders. Het vraagt vaak een lang therapeutisch werk om deze niet-gedifferentieerde zone te (h)erkennen. Tot op vandaag maakt in Israël een reële dreiging deel uit van het dagelijkse leven. Kogan vertelt hoe ze dit gevaar steeds ontkennde om vrij te kunnen denken en spreken als analyticus. Pas toen haar pasgeboren kleindochter vanuit het ziekenhuis een kleine tent meekreeg die de baby moest beschermen bij een chemische aanval, drong het gevaar echt door. Het besef vond ook zijn weerslag op haar interpretaties: een aankondigd vertrek naar het buitenland van een analysant dat ze eerder beschouwde als weerstand tegen de analyse, werd nu een begrijpelijk en gedeeld begrijpen van de gevaarlijke omgeving waarin ze leefden. Dat de Joodse identiteit een bijzonder statuut blijft hebben binnen de psychoanalyse getuige het bestaan van zogenaamde 'Jood-nijd' in plaats van penisnijd: Salman Akhtar vertelt hoe hij zijn eigen analyticus gek maakte met de vraag of hij beroemder zou zijn geweest mocht hij Joods zijn. Er wordt hartelijk om gelachen in het interview. Het moge duidelijk zijn dat in deze caleidoscoop aan getuigenissen de diversiteit van de psychoanalyse aan bod komt. Door de interviewstijl en de verscheidenheid aan psychoanalytici leest het boek vlot en ontspannen weg. Het voelt aan als een Amerikaans boek doordat de helft van de geïnterviewden een Ego-psychoanalytische, Amerikaanse achtergrond heeft. Daarbij werd gekozen om alle interviews in het Engels af te nemen, wat ten koste gaat van de diepgang van gesprekken

met analytici met een andere moedertaal. Tot slot is het een op en top 'subjectief' boek, zowel in de keuze van de geïnterviewden, als in de selectie van de weergegeven fragmenten, als in de hoogstpersoonlijke anekdotes en begripsvorming. Het boek is een aanrader voor geïnteresseerden in de praktijk van de psychoanalytische kuur, en een deugddoende gesprekspartner voor hen die de eerste ervaringen achter de bank opdoen. Maar ook voor de ervaren analyticus kan het een plezier zijn om de gegronde eigenheid van de collega's te ontdekken.

Meaning and Melancholia

Bespreking van

Christopher Bollas (2018). *Meaning and melancholia — Life in the age of bewilderment*. London: Routledge. ISBN 978 113 8497 5 35, 174 pp., € 35,90

GRETE WAELEBERS

Christopher Bollas begint dit boek met de overwinning van Donald Trump in de Verenigde Staten en de stem voor de brexit in het Verenigd Koninkrijk. Deze gebeurtenissen lijken een veralgemeende angst, depressie en verwarring aan het licht te hebben gebracht. Bollas stelt dat er in de westerse wereld een epidemie van mentale pijn woedt en dat het hoog tijd is om deze toestand te begrijpen opdat we hem kunnen veranderen. In een lange inleiding gaat Bollas dieper in op het ontstaan van een dominante culturele mentaliteit. Hij beschrijft hoe ervaringen via onbewuste identificatie van generatie op generatie overgeërfd worden en een collectief onbewuste vormen. In deze onbewuste psychodynamiek van een samenleving kunnen, net als bij individuen, allerlei